

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ РЕЦЕПЦІЇ МІЛІТАРНОЇ ТЕМАТИКИ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ ДЛЯ ДІТЕЙ

Повномасштабне вторгнення росії в Україну 24 лютого 2022 року докорінно змінило соціальний та культурний ландшафт країни. Найбільш вразливою категорією в цих умовах виявилися діти, чиє звичне життя було зруйноване в одну ніч. Проблема пояснення дитині суті війни, правил безпеки та формування стійкої світоглядної позиції постала перед батьками та педагогами як ніколи гостро. У ситуації, коли дорослим бракує власних слів для опису трагічних подій, література стає не просто елементом дозвілля, а ключовим чинником виховання та психологічної реабілітації. Необхідність наукового осмислення дитячої літератури про війну, зумовлена її здатністю трансформувати травматичний досвід у зрозумілі дитині образи, приборкувати емоції, закладати фундамент військово-патріотичного виховання та формування національної ідентичності. Важливим практичним кроком у цьому напрямі у 2023 році став проєкт «Живі письменники. Як говорити з дітьми про війну та мир», у межах якого видано посібник, що пропонує конкретні інструменти для осмислення воєнного досвіду кризь призму творів сучасних авторів [1]. Проте, попри наявність методичних матеріалів та підвищену увагу до теми війни в сучасній прозі, наразі бракує фундаментальних наукових досліджень, присвячених методичним рекомендаціям для роботи з мілітарними текстами в системі освіти.

Художня література справляє фундаментальний вплив на емоційний та морально-етичний розвиток особистості. У процесі читання або слухання творів дитина ідентифікує себе з головними героями, які стають джерелом творчої рефлексії та взірцем для наслідування. Рецепція образів позитивних персонажів має вирішальне значення для аксіологічного становлення дитини, формування її світогляду та утвердження національної ідентичності. Глибока взаємодія з якісним літературним контентом створює підґрунтя для вибудовування власної життєвої позиції та

чіткої системи моральних принципів. У професійному стандарті «Вчитель закладу загальної середньої освіти», який був затверджений у 2024 році, визначено професійні компетентності, до яких включена саме емоційно-етична компетентність як «здатність усвідомлювати особисті відчуття, почуття, емоції, потреби та емоційні стани інших учасників освітнього процесу, керувати власними емоційними станами» [2].

У сучасному освітньому просторі пріоритетним завданням є створення безпечного психоемоційного середовища, що особливо актуально під час обговорення творів мілітарної тематики. Робота з такими текстами потребує від педагога гнучкості та індивідуального підходу до кожного учня. Важливо забезпечити дитині можливість вільно висловлювати власні думки й переживання, що сприятиме не лише глибинному аналізу тексту, а й емоційному розвантаженню. Патріотичний вектор мілітарної літератури для дітей є її стратегічною перевагою, оскільки така література виховує любов до Батьківщини, повагу до її захисників та формує ціннісний фундамент патріота України.

Можемо виділити наступні психолого-педагогічні аспекти комунікації про війну. По-перше, ізоляція дитини від інформації про війну в сучасних умовах є неможливою та шкідливою. Зростаюче покоління гостро відчуває тривогу дорослих і зміни в навколишньому середовищі. По-друге, література є інструментом подолання травми. На початку повномасштабного вторгнення спостерігався спад читацької активності через шоківий стан суспільства. Проте згодом саме книга дала змогу відволіктися від новин та стабілізувати психоемоційний стан дитини. Особливої уваги потребують діти-ВПО, діти-біженці (за кордоном) та ті, хто змушений тривалий час перебувати в укриттях. Для них книга виконує роль містка між колишнім мирним життям і новою реальністю, допомагаючи адаптуватися до непередбачуваних умов. По-третє, читання відіграє вирішальну роль у формуванні світогляду та патріотичному вихованні. Книги транслюють героїчний образ захисника Батьківщини та дають змогу осмислювати історичний контекст навіть через опосередковані згадки про війну. Через художні тексти учні засвоюють цінності свободи та незалежності, що є фундаментом сучасної національної ідентичності.

Пропонуємо методичні рекомендації щодо роботи з творами сучасної української літератури про війну в початковій школі.

Зважаючи на те, що робота з мілітарною літературою є складним, багатогранним процесом, то підготовка вимагає не лише філологічного аналізу текстів, а й глибокого розуміння психолого-педагогічних аспектів взаємодії з дітьми в умовах воєнного стану. Сучасна освітня парадигма передбачає, що вчитель має створити безпечний простір для обговорення складних тем, допомогти учням трансформувати тривогу в стійкість та сформувати віру в перемогу добра над злом. Ефективна робота з творами про війну має базуватися на принципі емоційної безпеки.

Методика роботи з мілітарною літературою в початковій школі вимагає створення безпечного освітнього простору. Науковий підхід до виховання в цей період ґрунтується на засадах відкритості до запитань дитини, забезпеченні можливості поділитися страхами та обов'язковому засвоєнню алгоритмів дій у надзвичайних ситуаціях. При цьому відбір контенту має суворо відповідати віковим особливостям. Для учнів 6–8 років найкраще підходять казки, де війна описана через образи та символи. У таких історіях зло не має людського обличчя – воно постає у вигляді темних сил, стихій або казкових істот. До прикладу терапевтичні казки К. Єгорушкіної «Мої вимушені канікули», Л. Денисенко «Діти повітряних тривог» та праці С. Ройз «Ключі сили», що навчають технік саморегуляції та пошуку опорних точок.

Для вікової категорії 9-10 років методично обґрунтованим є перехід до більш реалістичних наративів, що фокусуються на волонтерському русі, героїзмі захисників, соціальній відповідальності і т.д. До прикладу твори Т. Стус «Темні історії маленьких і великих перемог» та оповідь М. Савки «Залізницею додому» сприяють розвитку емпатії та допомагають дитині інтегрувати власний досвід евакуації чи розлуки в цілісну картину світу. У своїй дитячій поезії О. Дерманський використовує гумор та іронію як захисний механізм. Ефективність роботи з такою літературою забезпечується дотриманням специфічного алгоритму обговорення: від первинного емоційного відгуку до терапевтичної рефлексії. Педагогу варто зміщувати акценти з деструктивних аспектів війни на конструктивні моделі поведінки героїв. Такий комплексний підхід дозволяє перетворити читання на повноцінний інструмент підтримки, що сприяє не лише літературному розвитку, а й зміцненню резильєнтності молодших школярів у кризових умовах.

Отже, ми дослідили, як книжки про війну допомагають виховувати та підтримувати учнів початкових класів. На основі цього можна зробити наступні висновки. По-перше, сучасна література для дітей виконує одразу три важливі завдання: вона заспокоює і знімає стрес, пояснює складні події та виховує любов до своєї країни. По-друге, дуже важливо обирати тексти відповідно до віку. По-третє, педагог має не просто викладати матеріал, а й розуміти емоції дітей і створювати безпечну атмосферу в класі. Створення унікального контенту видавцями та авторами допомагає дитині опрацювати травму та сформуванати свідому громадянську позицію. Водночас пошук оптимальних форм подачі такої інформації залишається актуальним викликом, що потребує подальших українознавчих досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Живі письменники. Як говорити з дітьми про війну та мир: посібник / упор. Т. Стус, А. Третяк, М. Артеменко. Київ, 2023. 150 с. URL: <https://surl.li/nzvofc>
2. Професійний стандарт «Вчитель закладу загальної середньої освіти». (Professional standard "Teacher of a general secondary education institution"). URL: https://osvita.ua/doc/files/news/929/92993/646-ilovepdf_merged_1.pdf